

«ԵՎ ԱՅՐ ՄԻ՝ ՄԱՇՏՈՑ ԱՆՈՒՆ»

ՊՈԵՄ

Ա

Մենք կայինք նաև Նրանի՛ց առաջ,
Եվ դարեր առաջ:

Մենք բռնությունից խույս էինք տալիս՝
Բեղուն դաշտերին գերադասելով լեռները քարոտ.
Իսկ մեզ ոտնկոխ հետապնդողին դիտապաստ անում
Եվ դրանով իսկ անուն ստանում՝
Կոչելով մեզ Հայկ:

Մենք անշունչ քարը դարձնում էինք ծուկ,
Ձո՛ւկ,
Որ անջրդի լեռնալանջերի շիկացած հողից
Իր փորը վառած՝
Կիսաբաց բերնով
Երկընթից անջուր
Գոնե անձրևի շիթ էր պահանջում:

Լեռը ծակելով՝
Մենք նրա միջով ջուր էինք տանում
Ու շռայլ բանում
Մեր այգիների այրի արգանդին:

Իսկ ամուլ կավին տալիս էինք մենք
Ձևը վարսանդի
Եվ կոչում կարաս,
Որի մեջ հետո լողացնում էինք զարին մեր մաքուր,
Եվ մկրտության այդ ջուրը դեղին
Հարբածությունից նույնիսկ առավել
Ջարմանք էր ազդում այն գոռոզներին,
Որ մեզ այնուհետ
Չէին հանդըզնում կոչել «բարբարոս»:

Մենք համառ ոսկուն ստիպում էինք նաև մայրանալ՝

Դառնալ դիցուհու արծան անթերի,
Եվ այդ հլուքունն անձնատուր ոսկու
Անվանում էինք Մայր զգաստությանց՝ Մեծըն Անահիտ:

Մենք տալիս էինք անհատակ վիհին մի նոր խորություն,
Երկնամուխ կիրճին՝ բարձրություն մի նոր
Եվ... կոչում Գառնի...

Մենք կայինք նաև Նրանի՛ց առաջ:
Մեր արքաների և իշխանների արածի վրա չարածը դրած՝
Նրանց գործն էինք դեռ շարունակում
Լարերի վրա բամբ բամբիռների
Եվ... դա անվանում Երգ Վիպասանաց...

Արշակները մեր՝
Հայրենի հողին ոտքով շփվելով,
Լոկ հպարտության խոսքերով էին շուրթերը բանում
Եվ ըմբերանում տիրակալներին:

Մուշեղները մեր՝
Օտար զորությանն ընդդիմանալիս
Նրանց հարեմը գերի առնելով
Ու ձեռք չտալով և ոչ մի կնոջ՝
Առնականության և վեհանձնության դաս էին տալիս,
Այնպիսի՛ մի դաս,
Որ ոսխն անգամ անգիր էր անում...

Մենք կայինք նաև Նրանի՛ց առաջ:

Մենք աստղերն էինք մեր աչքով գնում,
Արվալույս էինք թելերով հինում,
Տաճարից ելնում ու թատրոն գնում,
Վայելում նաև հաճույքը վսեմ
Մեր այն պարուհի-կաքավողների,
Որոնց մարմինը նվագ էր լռած
Եվ որոնք նաև «երգեին ձեռամբ»...

Այո՛, մենք կայինք նաև Նրանից առաջ:

Սակայն աշխարհի լայնքի վրայով
Մի չտեսնըված մրրիկ էր անցել:

Հրեա մի գունատ՝
Քշված իր երկրից,
Օտարականի ու հյուրի տեսքով,
Ինքն իրեն տարավ աշխարհից աշխարհ:

Ջորավոր էին աստվածները հին,
Այնքան զորավոր,
Որ անկեղծ էին ու չէին ստում:

Իսկ խեղճ ու աղքատ այդ եբրայեցին
Եկավ շաղ տալու խոստումներ օդում,
Եկավ զինավառ գեղեցիկ ստով...

Միամիտ էին աստվածները հին,
Միամիտ այնքա՛ն,
Որ ծարավն իրենց հագեցնում էին լոկ արյամբ զոհի
Եվ իրենց քաղցը՝ նույն զոհի մսով:

Իսկ եբրայեցին եկավ ասելու.
«Այս է մարմինն իմ. առեք ու կերեք:
Այս է արյունն իմ. ըմպեցեք սիրով»...

Ուղղամիտ էին աստվածները հին,
Ուղղամիտ էին՝
Պարզ դերձակի պես.
Իրենց հավատի հանդերձը նրանք
Միշտ ձևում էին ճիշտ կյանքի վրա:

Իսկ եբրայեցին եկավ կարելու
Մի համընդհանուր-կախարդիչ հանդերձ,
Որով պիտի որ հավասարվեին
Ե՛վ վտիտ ու գեր,
Ե՛վ հաստ ու բարակ...

Ճշտախոս էին աստվածները հին,
Ճշտախոս էին՝
Երեխայի պես.
Մարդկանց մարդ էին նրանք անվանում,
Իսկ իրենց՝ աստված:

Իսկ եբրայեցին ասաց. «Մարդ եմ ես»,
Եվ... դարձավ աստված՝
«Մարդ եմ» ասելով...

...Ջորավոր էին աստվածները հին,
Այնքան՝ զորավոր,
Որ անկեղծ էին ու չէին ստում:
Իսկ պատմության մեջ կան ժամանակներ,
Երբ ով չի՝ ստում՝ պիտի կործանվի...

Գ

Եվ կործանվեցին աստվածները հին:

Մարդիկ,
Որ երեկ ունեին տարբեր աստվածներ բազում,
Պարտավոր էին հիմա ունենալ
Միայն մի՝ աստված,
Բոլորը՝ լույս մի՝, միայն մի՝ աստված:
Եվ չգիտեին,
Թե ո՞վ է այդ Մին
Եվ ի՞նչ է ուզում...

Արամազդների, Միհրերի տեղակ,
Բոցբեղ-բոցմորուք շեկ Վահագներին փոխարինելու
Եկավ մի հրեա սևմորուք-սևբեղ,
Եվ Աստղիկների, Անահիտների ու Նանեների
Երեկվա տեղում այսօր հաստատեց
Իր մորը դալո՞ւկ, թե՞ ամոթահար:
Եվ խոսում էին նրանք մի լեզվով,
Որ չէր հասկացվում:

Մեհյանների տեղ ու բագինների,
Նրանց դեռ տաք-տաք մոխիրի վրա,

Հասակ նետեցին

Դեռևս անծեփ և փայտակտուր աղոթատեղիք՝

Իրենց խաչերը սուր մխրճելով

Նախ՝ սրտերի՝ մեջ,

Ապա՝ երկրնքի՝...

Ատրուշանների խուրձ-խուրձ բոցերի առատության տեղ

Կենտ-կենտ հասկերի չար աղքատությամբ

Պաղ-պաղ մոմերն են ուզում դառնալ հաց մի նոր հավատի,

Որ իրեն կոչում կամավորություն,

Բայց տարածվում է բռնությամբ անքող...

...Առանց հավատի կյանքում դյուրին չէ նույնիսկ մեռնելը,

Իսկ ապրելն... արդեն անկարելի է:

Մարդուց խլեցին իր հավատը հին,

Իսկ հավատը նոր հաստատվեց խոսքով,

Մի՛միայն խոսքով.

-Դեռ նորը չկար:

Ավերվեց հինը ու փլատակվեց,

Իսկ նորը միայն կառուցվեց խոսքով,

Մի՛միայն խոսքով.

-Դեռ նորը չկար:

Եվ այսպես՝

Հանկարծ ու դանդաղորեն

Ամեն ինչ շրջվեց,

Տակն ի վեր եղավ,

Եվ կարգի բերել չէր կարող ոչ ոք.

-Ինքը շրջողն իսկ չէ՛ր կարող էլ, չէ՛:

Եվ այսպես՝

Կյանքից մնաց մի «մեղա»,

Որ պիտի նաև... բարձրը չհնչեր:

Եվ այսպես՝

Անցավ ողջ հարյուր տարի,

Որ կարճ է թվում, երբ գիրք ես կարդում,

Իսկ երբ ապրում ես և ամեն րոպե

Զգում ես մաշկի՛դ, զգում ես սրտո՛վ,

Ուղեղիդ բոլո՛ր ծալքերով՝

այնժամ...

Դ

Հենց այսպես էինք մենք ապրում այնժամ:

Հայաստան կոչված աշխարհին էլ արդեն
Լոկ անունով էր Հայաստան կոչվում:

Զոհված արջառի տաքուկ սրտի պես
Մեր հողն էր կիսված
Ու բռնի քաշված
Երկու շիկացած ու սուր շամփուրի,
Որոնցից մեկը պարսիկն էր բռնել կրակի վրա,
Մյուսը բռնել էր մոմերի վրա նենգ բյուզանդացին:

Խորովվում էինք:
Արցունքի տեղակ
Մեր ճենճերն էին կաթում-կաթկթում,
Ասես կամենում իրենց խորովող կրակը մարել:
Սակայն ճենճերից - այդ ո՞վ չգիտի - չի՛ մարում կրակ,
Այլ բորբոքվում է մոլությամբ մի նոր:

Մե՛ր հողի վրա,
Մե՛ր երկընքի տակ
Մենք դարձել էինք օտարի գաղութ:
Նույնիսկ մեր հորը երկըրպագելու
Եվ կամ թե որդուն պագելու համար
Այլ արքունիքից պիտի խնդրեինք մի թույլտվություն,
Որ եթե հասներ՝
Պարտավոր էինք համարել շնորհ
Եվ շնորհակալ մնալ հավիտյան:

Հայաստան կոչված աշխարհը կիսված
Նստել էր արդեն
Իրար չկպած ծայրերի վրա ա՛յն աթոռների,
Որոնց տակ անտակ անդունդն էր բացվում:
Իսկ մեր մարմնավոր տերերը բոլոր
Ունեին լոկ մի մտահոգություն,
Լոկ մի խոհ բարձրը՝

Իրենց աթո՞ռը,
Գահո՞ւյքը իրենց
Եվ իրենց բա՛րձը:

Միայն չզրկվել իրենց վերադաս տիրոջ շնորհից,-
Ջսպանակի պես
Այս միտքն էր նրանց վեր ու վար ճոճում:
Միայն թե կառչել ու նստած մնալ
Իրար չկպած ծայրերի վրա ա՛յն աթոռների,
Որոնց տակ անտակ վիհն էր որոճում...

Ավերակվել էր երկիրը հայոց:
Ու եթե նրա տերերը տանու
Գեթ ունենային ազնվությունը իրենց նախորդի՝
Նրա պես պիտի մռռային նորեն.
«Ավերակացըս ո՞ւմ թագավորեն»...

Ե

Քաջերի սահմանն իրենց զենքն է հենց:
Քաջեր մի՛շտ էլ կան,
Ջենք է հարկավոր:

Քաջեր մի՛շտ էլ կան,
Պետք է ասպարե՛զ,
Որ նո՛ւյնպես չկար:

Կար միայն պարիսպ,
Որ տարածվում էր աշխարհից աշխարհ:
Եվ կային նաև ազնիվ ճակատներ,
Որոնցով երբեք պարիսպ չե՛ս քանդի...
Աշխարհի վրա իշխում էր արդեն մի ճշմարտություն,
Որ հարյուր տարի,
Հարյուր ծի՛զ տարի
Չէր կարողանում իր ճշտությունը կարգին հաստատել.
Մի ճշմարտությո՞ւն,
Որ ամեն վայրկյան
Կամա-ակամա հերքում էր իրեն՝
Անվերջ բացելով իր մերկությունը
Եվ իսկությունը:

Իսկ իսկությունը...

Հիսուսը,

Որ մի հրեա էր ազնիվ,

Արդեն շատ վաղուց դարձել էր իրոք

Մի բյուզանդացի խորամանկ ու նենգ.

Եվ նոր հավատի եղեմ-դրախտի պաճուճանքի տակ

Հին Բյուզանդիոնը նոր հնարներով

Իր օտարակուլ դժոխքն էր տանում ուրիշ երկրներ,

Իր կայսերական մականն էր զարկում աշխարհի մեջքին,

Ա՛յն խեղճ աշխարհի,

Որ զարկի ցավից նույնիսկ տնքալու իրավունք չուներ,

Եվ տնքոցի տեղ

Դեռ «ալելուա» պիտի որոտար:

Իսկ իսկությունը...

Հավասարության ու եղբայրության ազնիվ քարոզով

Ուրիշի տուն ու երկիր էր մտնում

Օտար վարք ու բարք,

Օտար ծես ու կարգ:

Իսկ իսկություն չէ՞,

Որ գորքից հետո

Միշտ էլ լեզուն են մարտադաշտ հանում,

Եվ ինչ չի կարող ո՛չ մի գորք անել՝

Լեզուն է անում:

Իսկ իսկությունը...

Նոր գաղափարը էլ գաղափար չէր,

Այլ մի կաղապար,

Մի նե՛ղ կաղապար,

Որ արդեն հարյուր տարի էր տևում.

Ո՛չ թե գաղափար,

Այլ մի կաղապար,

Որ երազն անգամ իր մեջ էր ձևում.

Ո՛չ թե գաղափար,

Այլ մի կաղապար՝

Ե՛վ մարմնի համար,
Որ շնչակտուր հևում էր, հևում,
Ե՛վ հոգու համար,
Որ վաղուց արդեն ազատ չէր թևում,
Ե՛վ լեզվի համար...

Գեթ լեզո՞ւն գործեր:
Մինչդեռ մեր լեզո՞ւն...

Զ

Իրավունք չկար երգել երգը մեր,
Որ դարեր ի վեր
Հնչել էր լեզվով մեր ոսկեղենիկ.
Ե՛վ մեն ու մենիկ՝
Սիրո խոսքերով,
Ե՛վ ուրախության տաճարների մեջ՝
Գինու հոսքերով,
Ե՛վ մեր յոթնօրյա հարսանիքներին՝
Մեր փակ բակերում,
Բաց տանիքներին:
Իրավունք չկար նաև նվագել՝
Ո՛չ վիճի վրա,
Ո՛չ էլ բամբիռի:
Այս կյանքի համար հոգացի՞ր՝
Պիղծ ես,
Ե՛վ անօրեն ես,
Ե՛վ բանադրված:
«Ամեն ինչ արա հանուն ա՛յն կյանքի,
Որ քեզնից հետո, հետո է գալու»...

Թատրո՞ն ես գնում՝
Ուրեմըն պիղծ ես,
Կեր ու խո՞ւն անում՝
Ուրեմըն պիղծ ես:

Պարի՞ նայեցիր
Եվ կամ պարեցի՞ր՝
Ուրեմըն պիղծ ես:
Սիրասթա՞փ եղար,
Նոր սե՞ր արեցիր՝

Ուրեմըն պիղծ ես:
Այս կյանքի համար գեթ մի՞տք արեցիր՝
Ուրեմըն պիղծ ես:
«Ամեն ինչ արա ա՛յն կյանքի համար,
Որ քեզնից հետո, հետո է գալու»...

Եվ այս ամենի՛ց, այսքանի՛ց հետո
Իրավունք չկար մինչևհսկ լալու:

Որդո՞ւդ ես սգում՝
Ուրեմըն պիղծ ես:
Ողբում սև օ՞րըդ՝
Ուրեմըն պիղծ ես:
Իրենց իսկ տված ցավի՞ց ես լալիս՝
Անօրեն ես դու,
Արժանի մահվան:
Դավանանք կոչված դավի՞ց ես լալիս՝
Անօրեն ես դու,
Արժանի մահվան:
«Մտածիր միայն ա՛յն կյանքի մասին,
Որ քեզնից հետո, հետո է գալու»...

...Եվ այս ամենի՛ց, այսքանի՛ց հետո՝
Իրավունք չկար մինչևհսկ... լալու:

Է

Իրավունք չկար
Արյան փոխարեն գեթ արցունք ոթել:

Եվ ի՞նչ էր մնում:
Այլ բան չէր մնում,
Քան թե աղոթել:

Աղոթել նրան՝
Այն նոր աստղծուն,
Որ խոստումներից աչք իսկ չէր բացում,
Բայց ողջը՝ այնտե՛ղ,
Բայց ողջը՝ հետո՛,
Եվ ոչի՛նչ՝ հիմա,

Եվ ոչինչ՝ ցածուս:

Այլ բան չէր մնում,
Քան թե աղոթել:

Բայց նրանք նույնիսկ իրենց աստղծուն
Աղոթում էին... օտար խոսքերով,
խոսքեր՝ ոչ պակաս անհասկանալի,
Քան ինքն այդ աստված:

...Եվ մարդկանց հոգնած սրտերի վրա,
Որ երեկ այնպե՛ս հուզառատ էին,
Այնպե՛ս զգայիկ,
Իջել էր արդեն անտարբերություն մի կործանարար
Ե՛վ վաղվա հանդեպ,
Ե՛վ ապագայի:

Ոչ ոք չգիտեր՝ վաղն ի՞նչ կբերի:
Եվ ապագայի երաշխիք չկա՛ր:
Բերք չէին տալիս արտերը բերրի:
Նույնիսկ խոստացյալ երկինքը վերին
Դարձել էր մի կեղծ-անկենդան նկար:

Անդընդանում էր մի անհայտություն,
Անորոշություն մի ամենաքամ,
Որ վատ է անգամ որոշյալ մահից:
Մի անհայտություն՝, որ ինքն էր դարձել
Երկրի իրական տիրակալը չար:
Եվ կործանումի սուր հոտ էր փչում
Ո՛չ միայն հացից, ջրից ու հողից,
Այլ նաև օդի՛ց ու քամո՛ւց անգամ:

Պետք էր, շա՛տ էր պետք ինչ-որ բան անել,
Սակայն ի՞նչ անել և ինչպե՞ս, ինչպե՞ս:

Ու բոլորն էին այդ հարցը տալիս,
Իսկ պատասխանող չկա՛ր ու չկա՛ր...

Եվ այդ պահին էր, որ աշխարհ եկավ
Նա՝

Այր մի՝

Մեսրոպ Մաշտոց անունով:

Որտեղի՞ց եկավ,
Ի՞նչ ակից բխեց:
Եվ ինչպե՞ս եկավ,
Հոսեց ի՞նչ հունով:

Այդպես՝ արցունք է ծնվում աչքի մեջ,
Երբ որ աչքի մեջ ընկնում է ավազ:
Այդպես՝ դառնում է ավազն ապակի,
Եվ ապակին է հայելի դառնում:

Այդպես՝ արևը ամենից առաջ
Լուսավորում է բարձրաբերձ ծառի
Կատարին թառած թռչունի բույնը:

Այդպես՝ գոյության ահեղ պայքարում
Անփոփոխ պահած իր ներքինն էլի՝
Գազանն է փոխում իր մաշկի գույնը,
Եվ դա թվում է անսպասելի...

Նրանց ծնունդը միշտ էլ թվում է անսպասելի
Եվ հետո մարդկանց դարեր շարունակ զարմանք պատճառում,
Բայց նրանք կյանքում միշտ էլ ծնվում են լոկ այն պատճառով,
Որ անչափ շատ են սպասել Նրանց:

Ժողովրդի մեջ ննջում են Նրանք,
Ինչպես ջրի մեջ՝ ահեղ գոլորշին,
Ինչպես ընտանի աքաղաղի մեջ՝
Իր իսկ երբեմնի թռչունությունը,
Ինչպես մանուկի պարապ բերանում՝
Ակռա-ատամը:

Նրանք ծնվում են իրենց ծնողի անօգնությունից,
Որպեսզի դառնան նոր գործերություն:
Նրանք ծնվում են ինչ-որ հանճարեղ մի հոգնությունից,
Որպեսզի դառնան հանճարեղություն:

Նրանք ծնվում են, որ ապացուցեն,
Թե վերջը մի տեղ դառնում է սկիզբ:

Նրանք ծնվում են, որ ապացուցեն,
Թե հրաշք չկա՛,
Կա միայն կարի՛ք:
Նրանք ծնվում են, որ ապացուցեն,
Թե այնտեղ է լոկ սխրանքն սկսվում,
Ուր վերջանում է ամեն մի հնար...

Թ

Այսպես էլ ծնվեց մեկը Նրանցից,
Ծնվեց Նա՛
Այր մի՛

Մաշտոց անունով:

Եվ նա չծնվեց, որ ավելացնի
Հարց տվողների քանակն անպակաս:
Նա եկավ աշխարհ՝ պատասխանելու,
Եվ պատասխանը գտավ իսկապես...

...Քաջերի սահմանն իրենց զենքն է հենց:

Քաջեր մի՛շտ էլ կան,
Ջենք է հարկավոր:

Քաջեր մի՛շտ էլ կան,
Պետք է ասպարե՛զ:

Եվ նա էր ահա, որ ձևավորեց
Մի զենք ժանգախույս,
Եվ ծովավորեց
Ասպարեզ մի նոր,
Ուր թույլ-ուժեղի,
Շատ ու սակավի,
Քիչ ու բազումի
Մրցության համար ասպարեզ չկա՛,
Քանզի նորատիպ այդ մաքառման մեջ
Այրուծիի տեղ մտքերն են կռվում,
Թանաք է հեղվում արյան փոխարեն,

Եվ հաղթանակը կոչվում է Մատյան...

Մենք կայինք, այո՛, Նրանից առաջ:

Սակայն Նա ծնվեց,

Որ գա ու դառնա ինչ-որ նոր Սկիզբ:

...Նրանից առաջ կային աստվածներ՝

Երկընթի, սիրո, պտղավորումի,

Ինչպես փոթորկի, նաև... դպրության:

Եթե բոլորը՝ մինչևհիսկ ստույգ,

Վերջինըս սուտ էր, սուտ ստուգապես.

-Աստված կար, սակայն դպրություն չկա՛ր:

Նա՝ հավատավորն իր նոր հավատի,

Դպրության մեր սուտ աստծուն վըռնդեց

Եվ Ինքը մնաց նրա փոխանակ:

Բայց մինչ դպրության հին աստվածը մեր

Շարունակ միայն մի գործ էր անում՝

Մարդկանց հոգին էր առնում ու տանում,

Սա եկավ, որ մեզ հոգի՛ պարզեհ...

Այո՛, մենք կայինք Նրանից առաջ.

Հզոր թե տկար՝

Մարմին էինք մենք:

Սակայն Նա եկավ, որ Հոգի՛ դառնա,

Շոշափվող հոգի,

Եվ անմե՛ռ հոգի:

Այո՛, մենք կայինք Նրանից առաջ.

Քիչ թե շատ՝ կար հաց,

Եվ ունեինք ջուր:

Սակայն Նա ծնվեց, որ Սնո՛ւնդ դառնա:

Ծնվե՛ց, որ ծնե՛նք,

Եղա՛վ, որ լինե՛նք,

Եվ անմահացա՛վ,

Որ անմահանա՛նք...

Կիսված էր արդեն հայրենիքը մեր,
 Եվ հետո պիտի այդպես էլ մնար.
 Դարերով հեղված մեր արյունը սուրբ
 Պիտի ապարդյուն կորչեր ու գնար:
 Դեռ պիտի գային օրեր ահավոր.
 Մեր հողը պիտի մեզ կարոտելուց
 Պատվեր եղինջով ու փշով խայթիչ,
 Իսկ մեր երկինքը՝
 Մեր աչքից զրկված,
 Պիտի որ ինքն էլ իր զուգսից զրկվեր:
 Հետո պիտի մեզ խաբեին այնպե՛ս,
 Որ հին խաբեբան՝
 Նոր բյուզանդացին,
 Ջարմանար ինքը:
 Հետո պիտի մեզ...

Միջահատված էր մեր հողը բնիկ,
 Ճեղքված էր արդեն հայրենիքը մեր:

Եվ Նա չծնվեց ինչ-որ մի մորից:
 Նա հենց այդ ճեղքից ծառացավ հանկարծ,
 Որ ճեղքը լցնի գեթ ինքն իրենով:
 Եվ այդ ճեղքը Նա լցրեց իսկապես.
 Մեր բաժան-բաժան հողերը նորից
 Այդ Նա էր միայն, որ բերեց իրար
 Ու միավորեց... արդեն մեր մտքում:
 Եվ այդ օրից վեր
 Ու մինչև այսօր
 Այդ միացումը մնում է անխախտ՝
 Ընդդեմ ճչացող այն խախտումների,
 Որ բախտն է անում սուսուփո՛ւս այնպես,
 Եվ անում անձայն մի քմծիծաղով,
 Որի տակ պիտի ամոթն իր ծածկի,
 Բայց իզո՛ւր.
 Ծածկել չի կարողանում,
 Ինչպես չի ծածկում ծածկույթը խոտի
 Ճահճի գոլորշին՝ քրտինքն ամոթի...

Չունեինք արդեն պետ ու պետություն,
Ծաղրանկար էր եղածը արդեն՝
Գծված ձեռքերով երկու նկարչի,
Որ ատում էին իրար ոչ պակաս,
Քան թե մենք իրենց:

Հետո մենք պիտի գաղութ դառնայինք՝
Գաղութի մարգպան-կառավարիչով:
Հետո մեզ պիտի դարեր շարունակ
Տանեին անվերջ անկումից անկում,
Մեր մեջքի վրա երկանք աղային
Եվ ստիպեին, որ ժպտանք նաև:

Հետո մենք պիտի մեր շենից զրկված՝
Քաղաք շինեինք ավերն ուրիշի:
Հետո մենք պիտի մեր հերկից զրկված՝
Հերկեինք օտար կորդ ու առապար:
Հետո մենք պիտի մեր ոտնահետքի
Դրոշմը դարձրած յուրովի դրոշ՝
Մխեինք բոլոր լայնքերի վրա
Երկիր կոչեցյալ այն կլոր գնդի,
Որտեղ պիտի որ ամեն ճանապարհ
Վերստին բերի իր տեղը նախկին,
Բայց մեզ... հայրենիք չբերե՛ց երբեք...

Չունեինք արդեն պետ ու պետություն.
Հայրենյաց գահը փլվածք էր տվել:

Եվ նա չծնվեց ինչ-որ մի մորից.
Նա այդ փլվածքից բուսնեց սխրանքով,
Որ այդ փլվածքը ողջանա նորից:
Եվ այդ փլվածքը իրոք ողջացավ:
Այն, ինչ որ անել չկարողացան
Արշակ-Վաղարշակ,
Մուշեղ ու Մուշե,
Սա՛րբեց միայն՝ անգեն ու անգորք.
Մեզանից խլված մեր պետության տեղ
Ստեղծեց մի նոր՝
Չեղյալ պետություն,

Թագավորություն մի հզորագոր՝
Ո՛չ թե մեզանից խլված հողերի,
Մեր բաժան-բաժան հայրենու վրա,
Այլ մեր անբաժան,
Մեր անկիսելի՛,
Երբե՛ք չխլվող հողիների մեջ:

Եվ այնուհետև անվախճան եղավ
Թագավորական Նրա տունը մեծ,
Եվ մեր հոգևոր թագավորության
Գահին բարձրացող ամեն թագավոր
Ծնվեց նո՛ւյն տնից,
Նո՛ւյն ցեղից սերեց
Եվ պատվով-փառքով-վեհությամբ կրեց
Նո՛ւյն տոհմանունը՝
Մեսրոպ-Մաշտոցյանք...

ԺԲ

Այսպե՛ս ծնվեց Նա:
Բախտի հակառա՞կ,
Թե՞ վայրկենական նրա զղջումով,
Նա եկավ, որ մեզ վերադարձնի
Այն, ինչ խլել էր նույն բախտը երեկ:

Առանց հավատի հեշտ չէ մեռնելը,
Իսկ ապրելն... արդեն անտանելի է:

Եվ մեր կործանված հին հավատի տեղ
Մեզ նո՛ր հավատով զինեց վերստին:
Էժան-ծախուի, անցնող-վատի տեղ
Բերեց չքերվող-անջինջ-հավաստին:
Սուտ ու կեղծիքի ծծակի տեղակ
Մեր մանկանց տվեց անցամաք ստինք,
Որով և նրանք կրկնամայր եղան.
Ով օրով՝
Նրանք մեծացան տարով,
Ով տարով՝
Նրանք մեծացան դարով,-
Եվ բիրտության տեղ փռվեց կրթություն,

Պարապմունքներով պարապը լցվեց,
Ու մեկ օր անգամ չորեքթաթ չարած՝
Մի արագոտըն կայտառ քերթություն
Ընդոստնեց մեկեն ու վազքի լծվեց:

Մեր փլատակված-փլուզվածի տեղ
Նա նո՛րը կերտեց, նո՛րը կառուցեց.
Նավաբեկվածի ու սուզվածի տեղ
Անտակ հատակից նո՛րը հարուցեց.
Արգելված երգի զվարթ գույնի տեղ
Խորունկի վրա տրտունը հինեց.
Անմիտ միտունով քանդված բույնի տեղ
Հոգեբնակման մեր տունը շինեց.
Օտարի զենի ու գորության դեմ
Նո՛ր հզորությամբ-նորությամբ զինեց՝
Ջենքով մի նորոգ և սքանչելի,
Որի դեմ պիտի դառնային անգոր
Նետ ու յաթաղան,
Փղեր ու տանկեր,
Եվ որ մեր ոգու անբառ կանչերին
Պիտի որոտով միշտ արձագանքեր:

Դա զե՞նք էր արոյոք,
Թե՞ լույս էր, մի լո՛ւյս,
Որ օտար հողմից երբեք չհանգավ,
Այլ քանի գնար՝ պիտի որ հանգեր
Անծուխ-զտաբոց անշեջ կրակի
Եվ տառապալից մեր օրերի մեջ
Լիներ կենարար զվարթ կիրակի:

Մեզ սպառնացող վտանգի չափ մեծ
Եվ այդ վտանգից նաև ահագին՝
Նա օտար հրի ճարակի դիմաց
Մեր ինքնությունը կոփեց ու կռեց.
Օտար եկամուտ վարակի դիմաց
Մահ համտես արած մեր ամենիմաց
Առողջությունը որմի պես դրեց.
Դրեց խարդախված կաթի դեմ՝ մերան,
Քանակի դեմ՝ թև,
Թվի դեմ՝ թռիչք,

Արյան դեմ՝ թանաք,
Սրի դեմ՝ գրիչ,
Եվ դարանի դեմ՝ Մատենադարան...

Եվ մենք՝ Նրանով միշտ զինավառված,
Միասին եղանք՝ ցիր ու ցան արված.
Անվերջ կրելով զարկեր ու հարված,
Նույնիսկ հաղթելով ժանտ բանականերից՝
Ժանտերից ժանտին հաղթեցինք կյանքում -
Հաղթեցինք դաժան ժամանակներին.
Կանգուն առ կանգուն թաղվելով հողում՝
Հառնեցինք դարձյալ,
Մնացինք կանգուն.
Անվերջ ընկնելով՝
Վերաթևեցինք.
Մեռնելով անվերջ՝
Գոյատևեցինք...
Եվ հիմա արդեն այդ մե՛զ չեն պեղում.
Այլ մենք ենք պեղում.
Այդ մե՛զ չեն հիշում,
Այլ մենք ենք հիշում.
Մե՛զ չեն վկայում,
Մենք ենք վկայում՝
Հասնելով ուրիշ ժամանակների,
Երբ մենք՝ տառապած միշտ քանակներից,
Հպարտ ենք արդեն մեր նոր որակով.
Մենք՝ բռնադատված արբանյակության,
Հպարտ ենք հիմա այն արբանյակով,
Որի ծիրի մեջ կա և վազքը մեր.
Եվ հպարտ՝ նաև հրթիռով այն նոր,
Որի թիռի մեջ կա հրաշքը մեր...

Այսպե՛ս ապրեցինք
Եվ այստե՛ղ հասանք:
Այսպե՛ս շիթվելով՝
Դարձանք գործ հոսանք:
Մենք՝ հինը հնից,
Նորացանք նորից:
Եվ այս ամենը՝
Նրա՛ շնորհիվ...

ԺԳ

Այսքանից հետո ի՞նչ կոչես Նրան.
Մեր կեռնանաշատ երթուղու վրա
Մի նշանացի՞ց,
Մի այո՞ւն,
Կամ թե ձո՞ղ,
Ինչ-որ գրերի ինչ-որ ստեղծո՞ղ:

Ու եթե պիտի գիր ու տառ հիշվի,
Ապա Նա ինքն է այն մեծատառը,
Որով հասարակ ու պարզուկ բառը
Աճում է-հասնում խորհրդրդանիշի,
Եվ... մարդը ձգվում ու դառնում է Մարդ,
Անցողիկ մարտը՝ հավերժական Մարտ,
Խեղճ տքնությունը՝ զորեղ Տքնություն,
Ինքնությունն անուժ՝ հուժկու Ինքնություն,
Պաշտողը՝ Պաշտող,
Իսկ հայը՝... Մաշտոց:

Մաշտոց...
Այսինքնն՝ Ա՛յր մի, որ եկավ ապացուցելու,
Թե մի տեղ վերջը դառնում է Սկիզբ:

Այսինքնն՝ Ա՛յր մի, որ ապացուցեց,
Թե հրաշք չկա՛,
Այլ կա լոկ կարի՛ք:

Այսինքնն՝ Ա՛յր մի, որ ապացուցեց
Եվ կոչ է անում ապացուցելու,
Որ այնտեղ է լոկ սխրանքն սկսվում,
Ուր վերջանում է ամեն մի հնար...

II.1962թ.
Երևան